

Kvazi-eksperimentalan pristup ekonomskom rastu Hrvatske: Jesu li Jugoslavija i socijalizam bili bolji?

MILJENKO ANTIĆ

Građevinski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Hrvatska je bila gospodarski i demografski uspješnija u periodu od 1946. — 1990. nego nakon osamostaljenja. Članak istražuje uzroke takvog stanja kao i teorijske konzekvence studije slučaja Republike Hrvatske. Članak navodi uzroke vrlo brzog gospodarskog rasta Socijalističke Republike Hrvatske do 1980. godine ali i uzroke ekonomske krize u posljednjih deset godina socijalističkog poretka i komunističke diktature. Ta kriza je doprinijela (uz vanjskopolitičke okolnosti) propasti socijalizma i Jugoslavije, te uvođenju demokracije i kapitalizma. Međutim, novi sustav nije ispunio očekivanja. Republika Hrvatska je postigla vrlo skromne gospodarske rezultate nakon osamostaljenja, uz značajan pad broja stanovnika. Iako je rat pridonio takvom stanju, poslijeratni rezultati pokazuju da je pogrešna gospodarska politika glavni uzročnik tog neuspjeha. Osobito je negativan bio utjecaj privatizacije. Na teorijskom planu, studija slučaja Hrvatske ne potvrđuje dominantne teorije o prednostima demokracije nad diktaturom, kapitalizma nad socijalizmom ni teorije koje ističu prednosti nacionalne homogenosti za gospodarski rast, ali potvrđuje teorije o utjecaju ekonomije na tranziciju iz diktature u demokraciju.

KLJUČNE RIJEČI: socijalizam, kapitalizam, demokracija, diktatura, privatizacija

/

Osnovni cilj ovog članka je usporedba rezultata ekonomskog rasta Hrvatske u periodu od 1945. do 1990. godine s rezultatima ostvarenim u periodu od 1991. do 2021. godine. Razlog izbora navedenih godina je očigledan.

Hrvatska je u 20. stoljeću doživjela dvije velike transformacije. Prva je bila uvođenje komunističke diktature i socijalističkog ekonomskog poretka u obnovljenoj Jugoslaviji 1945. godine. Druga velika promjena dogodila se 1990./1. kada je uveden višestranački politički sustav, Hrvatska postala samostalna država i uvela kapitalistički ekonomski poredak. Kako navodi Ivo Bičanić (2013: 81), “samostalnost i početak transformacije i kasnije nove integracije jesu za Hrvatsku točke povijesnog diskontinuiteta.”

Usporedba dva navedena razdoblja značajna je ne samo zbog evidentiranja činjenica iz područja ekonomske i političke historiografije, nego ima i šire značenje za komparativnu analizu dvaju tipova političkog poretka (diktature i demokracije) kao i za komparativnu analizu efikasnosti dva tipa ekonomskog poretka (socijalizma i kapitalizma). Dodatno, ta analiza omogućava i usporedbu ekonomske i političke efikasnosti višenacionalnih i nacionalnih država, naravno, uz sva ograničenja koja studija slučaja daje za generalne zaključke, što će biti analizirano u daljnjem tekstu.

Dakle, glavno pitanje na koje ovaj rad odgovara jest sljedeće: je li Hrvatska ostvarila brži ekonomski rast za vrijeme dok je bila komunistička diktatura, u sastavu socijalističke Jugoslavije, ili je ekonomski uspješnija kao samostalna demokratska i kapitalistička država? Glavna hipoteza ovog članka (formirana na osnovi preliminarnih istraživanja) je sljedeća: Hrvatska je ostvarila brži ekonomski rast u periodu od 1945. do 1990. nego u periodu od 1991. do 2021. Pošto je taj rezultat neočekivan, rad nastoji objasniti zbog čega je samostalna, kapitalistička i demokratska Hrvatska manje uspješna nego što je bila socijalistička Hrvatska u sastavu Jugoslavije.

Pored rasta bruto domaćeg proizvoda, kao temeljne zavisne varijable, ovaj rad uspoređuje dva poretka i na osnovi rasta GDP-a po glavi stanovnika, kao i na osnovi usporedbe demografskih kretanja u Hrvatskoj u dva navedena razdoblja. Dodatno, objašnjava uzroke relativno brzog ekonomskog rasta u periodu socijalizma i sporijeg ekonomskog rasta nakon uvođenja kapitalizma u Hrvatskoj.

Nakon uvoda, članak objašnjava smisao uspoređivanja različitih poredaka. Treći dio daje pregled literature, a četvrti daje prikaz podataka o ekonomskom rastu Hrvatske u periodu od 1945. do 1990. godine, te od 1991. do 2021. Usto, uspoređuju se demografska kretanja i rast GDP *per capita*. Peti dio istražuje zašto je Hrvatska bila ekonomski i demografski uspješnija u razdoblju dok je bila u sastavu Jugoslavije. Šesti dio objašnjava zašto je socijalistička Jugoslavija propala, usprkos relativno dobrim ekonomskim rezultatima, a sedmi istražuje

uzroke ekonomske neuspješnosti Republike Hrvatske. Na kraju članka nalaze se preporuke (*policy prescriptions*) i zaključak, od kojih je glavni da samostalna Hrvatska nije ispunila ciljeve koji su postavljeni u trenutku osamostaljenja. Dodatno, novi poredak nije se pokazao ekonomski superioran prethodnom.

/ Zašto uspoređivati?

Najbolja metoda znanstvenog istraživanja je eksperimentiranje. Situacija u kojoj istraživač kontrolira sve varijable i u kojoj može istražiti utjecaj samo jedne varijable je optimalna za znanstveno istraživanje a upravo eksperiment omogućava takvu kontrolu varijabli u daleko većoj mjeri nego druge metode prikupljanja podataka. Nažalost, gotovo je nemoguće provesti takve eksperimente u političkoj znanosti.¹ Međutim, prema Nagelu (1961: 452), “svaka grana istrage koja pomaže pouzdanim općim zakonima koji se tiču empirijskog predmeta mora primijeniti postupak koji, ako nije strogo kontroliran eksperiment, ima bitnu logičku funkciju eksperimenta u istrazi”. Drugim riječima, čak i ako eksperimentiranje nije moguće, treba primijeniti logiku eksperimentiranja. Stoga, postavlja se pitanje može li se logika eksperimentiranja primijeniti u komparativnoj politologiji i u komparaciji ekonomskih sistema. Objašnjavajući smisao komparativne metode, Przeworski i drugi (1995: 16—17) navode sljedeće:

Rečeno nam je da nastavimo kvazi-eksperimentalno, da tražimo slučaj koji je upravo poput Čilea u svim aspektima osim njegovog režima i da usporedimo stope ekonomskog rasta demokratskog Čilea s autoritarnim “Čileom”. Ako utvrdimo da demokratski Čile ima pozitivnu stopu rasta, zaključujemo da je demokracija dobra za rast. Ako je propadanje dublje, otkrivamo da je demokracija loša za rast.

Slično, usporedbom demokratske Hrvatske (od 1990.) s nedemokratskom Hrvatskom (od 1945. do 1990.) možemo provjeriti je li demokracija dobra za gospodarski rast. Međutim, situacija s Hrvatskom je problematičnija za “kvazi-eksperimentalno” istraživanje nego ona s Čileom jer je Hrvatska doživjela

1. Moguće je eksperimentalno provjeriti neke hipoteze teorije racionalnog izbora i teorije igara. Kenneth Oye (ur.) (1986) daje poučan pregled takvih eksperimenata.

trojnu transformaciju 1990-ih: iz diktature u demokraciju, iz socijalizma u kapitalizam i iz federalne jedinice u samostalnu državu. Drugim riječima, nije odmah jasno je li manji ekonomski rast Hrvatske nakon 1990. posljedica uvođenja demokracije, uvođenja kapitalizma, posljedica odcjepljenja od Jugoslavije ili posljedica rata i tranzicije iz rata u mir. Naravno, taj pad može biti rezultat i drugih čimbenika, što će sve biti diskutirano u petom odlomku.

Dodatno pitanje jest u kojoj mjeri studija slučaja može pomoći rasvjetljavanju i potvrđivanju generalnih teorija. Ili, drugim riječima, je li slučaj Hrvatske relevantan za generalno uspoređivanje socijalizma i kapitalizma, diktatura i demokracija i višenacionalnih i nacionalnih država? Odgovor na to pitanje daje Peters (1998: 138): “jedan slučaj, ako se pravilno konstruira i istražuje, može se upotrijebiti za proširenje analitičkog znanja političke znanosti i osvjetljavanje, pa čak i izravno ispitivanje teorija koje se obično koriste u disciplini”. Drugim riječima, analiza Hrvatske ne može služiti za formiranje generalne tvrdnje da su socijalizam, diktatura i višenacionalne države ekonomski efikasnije od kapitalizma, demokracije i nacionalnih država, ali može preispitati generalnu tvrdnju da su potonji sistemi efikasniji od prvih i, drugo, studija slučaja Hrvatske važan je kamenčić u mozaiku komparativnih istraživanja različitih tipova političkog i ekonomskog uređenja.

/ Pregled literature

Budući da je Hrvatska 1990-ih prošla trojnu tranziciju, ova sekcija daje prikaz temeljne literature koja uspoređuje ekonomsku efikasnost demokracija i diktatura, kapitalizma i socijalizma te multietničkih i monoetničkih zajednica. Pošto je temelj za usporedbu ekonomski rast Hrvatske, prikazana su i glavna djela koja obrađuju tu tematiku.

/ *Demokracija nasuprot diktaturi*

Prethodna istraživanja nisu dala konačan odgovor na pitanje omogućava li demokracija ili diktatura brži ekonomski rast. U literaturi je moguće pronaći teorijske argumente zašto je diktatura bolja za ekonomski rast, ali su daleko brojniji argumenti u prilog teze da demokracija omogućava brži ekonomski rast od diktature. Dakle, što kaže teorija? Kako demokracija i demokratizacija

moгу negativno utjecati na gospodarski rast? Galenson (1959), De Schweinitz (1959), Huntington (1968) i Rao (1984—5) tvrde da su diktature učinkovitije od demokracija u aktiviranju resursa za ulaganja. Dodatni argument u korist diktature je sposobnost diktature da prisili kompanije da ulažu i izvoze, odbijajući partikularističke pritiske za neproduktivnu upotrebu resursa (Haggard 1990). Nadalje, diktature mogu promovirati stabilnost. Hewlett (1980) tvrdi da je represija, nametnuta vojnim režimom, spriječila društvene nemire u Brazilu 1960-ih i stabilizirala ekonomiju. Za Huntingtona (1968), demokratski politički sustavi mogu biti učinkoviti u razvijenim zemljama. Suprotno tome, demokracija često stvara anarhiju u zemljama u razvoju. Ukratko, autori koji tvrde da diktatura potiče razvoj tvrde da diktatura pruža veću stabilnost i mobilizira više resursa. Nasuprot tome, autori koji misle da demokracije omogućavaju brži ekonomski rast tvrde da demokracije bolje raspodjeljuju ekonomske resurse nego diktature.

Empirijske studije također nisu dale konačan odgovor na pitanje jesu li uspješnije demokracije ili diktature. Kao što su istakli Sirowy i Inkeles (1990: 137): “Sve u svemu, ove studije predstavljaju vrlo miješanu i zbunjujuću sliku u pogledu učinka demokracije na gospodarski rast.” Čak je i najbolja knjiga na ovom polju, koju su napisali Przeworski i sur. (2000), ne daje nedvosmišlen odgovor na pitanje koja je vrsta režima uspješnija. Prema tim autorima, diktature su imale veće godišnje stope rasta GDP-a od demokracija (tijekom razdoblja 1950. — 90). Međutim, prosječni godišnji rast GDP-a po glavi stanovnika bio je veći u demokratskim državama.

1 Kapitalizam nasuprot socijalizmu

Karl Marx i Friedrich Engels rodonačelnici su radikalne kritike kapitalizma. U svojim najvažnijim djelima, *Kapitalu* (1867, 1883) i *Komunističkom manifestu* (1848)² tvrde da će kapitalizam biti zamijenjen ekonomski uspješnijim sustavom, kojeg su marksisti kasnije nazvali socijalističkim. U 20. stoljeću razvila se cijela ekonomska teorija, osobito u socijalističkim državama, koja je tvrdila da je socijalizam ekonomski superioran kapitalizmu.³ Izvan je opsega ovog

2 Prvi dio dovršio je sam Karl Marx, dok je drugi i treći, po Marxovim bilješkama, izdao Engels.

3 Po svojem utjecao isticao se rad Vladimira Iljiča Uljanova Lenjina “Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma (1917.)”

članka navoditi i najosnovnija djela iz tog ekonomskog pravca, čak i kad bi se samo navodila djela objavljena u socijalističkoj Jugoslaviji.⁴ Možda najbolje duh te epohe (u jugoslavenskoj marksističkoj teoriji) pokazuje naslov knjige “Socijalizam kao svjetski proces,” gdje se svjetske procese nastoji prikazati kao neminovan tok koji iz kapitalizma vodi u pravedniji i efikasniji sustav – socijalizam.⁵ Najkraće bi se taj, marksistički pristup, mogao sažeti u tezu da kapitalizam sam proizvodi ekonomske krize koja će uzrokovati uvođenje socijalizma, sustava u kojem je većina sredstava za proizvodnju u državnom (društvenom) vlasništvu i u kojem se ekonomija zasniva na planiranju a ne samo na “nevidljivoj ruci” tržišta.

Rušenje Berlinskog zida navedeni je teorijski pravac potisnuo potpuno na margine. Umjesto toga, liberalna ekonomska teorija (neoliberalizam) postala je dominantna. Thurow (1996: 1) je to formulirao na jednostavan način: “ni jedan sustav osim kapitalizma ne može funkcionirati.”⁶ Formuliran je i akronim koji odlično oslikava prevladavajući stav u političkoj ekonomiji u posljednjih trideset godina – TINA (“there is no alternative”).⁷ Ukratko, prevladao je stav da je ne samo kapitalizam ekonomski efikasniji nego socijalizam, nego da je kapitalizam jedini sustav koji uopće može efikasno funkcionirati.

/ Multikulturalnost nasuprot etničkoj homogenosti

Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija bila je višenacionalna i multireligijska država. U njoj su spojeni dijelovi koji su bili pod austro-ugarskom vlašću s onima koje su bili pod Osmanskim Carstvom. Je li ta multikulturalnost bila mana ili prednost? Alberto Alesina i Eliana La Ferrara (2005: 762) saželi su tu dilemu na sljedeći način:

Potencijalni troškovi različitosti prilično su evidentni. Sukob sklonosti, rasizam i predrasude često dovode do politika koje su kontraproduktivne za društvo u cjelini. Prisutnost

- 4 Opsežni pregled marksističke literature daje Kolakowski (1985). U Hrvatskoj je opsežno djelo s istom tematikom napisao Predrag Vranicki (1987).
- 5 Vidi Pribičević, Branko (1982). Opsežnu zbirku marksističkih tekstova iz područja političke ekonomije na hrvatskom jeziku daje Dragičević (1979).
- 6 Od radova nastalih 1990-ih koji prikazuju socijalizam kao “ekonomsku katastrofu” vrijedno je spomenuti još one autora Ericsona (1991) te Nordhausa, Pecka i Richardsona (1991).
- 7 Vidi Berlinski (2011).

manjina može dovesti do političkih nemira ili čak građanskih ratova. Ali raznolika etnička mješavina također donosi raznolikosti u sposobnostima, iskustvima i kulturama koje mogu biti produktivne i mogu dovesti do inovacija i kreativnosti.

I zaista, moguće je pronaći mnoštvo primjera sukoba između različitih nacija unutar država kao i vjerskih sukoba koji su doveli do građanskih ratova. S druge strane, neke od gospodarski najuspješnijih država svijeta su izrazito multietničke i multireligijske. Sjedinjene Američke Države su očigledan primjer za to. Međutim, postavlja se pitanje koji scenarij je prevladavajući. Gore navedeni autori zaključuju da je u manje razvijenim državama multikulturalnost povezana s nižim stopama gospodarskog rasta, dok u razvijenijim državama može imati pozitivan utjecaj na ekonomski rast. Slično, Paul Collier (2003) zaključuje da etnička raznolikost ima negativan utjecaj na gospodarski rast u državama s ograničenim političkim pravima ali ne i u demokracijama.

Nasuprot tome, istraživanje Jose Montavla i Marte Reynal-Querol (2005: 293) daje jednoznačan odgovor: "Etnička (religijska) polarizacija ima velik i negativan učinak na gospodarski razvoj kroz smanjenje ulaganja i povećanje državne potrošnje te kroz povećavanje vjerojatnosti građanskog sukoba." Općenito govoreći, prikupljeni podaci i objavljeni radovi u većoj mjeri ukazuju na probleme nego na pozitivan utjecaj multikulturalnosti na ekonomski razvoj.⁸

Sličan diskurs prevladao je početkom 1990-ih i u Jugoslaviji, osobito u Sloveniji i Hrvatskoj. Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) i Franjo Tuđman su i pobijedili na izborima 1990. na tezi da je Jugoslavija nepovoljan okvir za gospodarski, kulturni i demografski razvoj Hrvatske. Pri tom su se često naglašavali različiti kulturni okviri u kojim su se razvijale zapadne republike od onih istočnih. Naglašavana je važnost odvajanja Hrvatske od balkanskog kulturnog kruga uz otvoreno ili prikriveno isticanje superiornosti srednjoeuropskog kulturnog kruga. Dodatno, naglašavane su moguće prednosti stvaranja samostalne, relativno homogene etničke države Hrvatske u odnosu na mane multikulturalne Jugoslavije. Smatrano je gotovo samorazumljivim da Hrvatska izvan okvira Jugoslavije mora imati veće stope ekonomskog rasta i uspješniju demografsku situaciju.⁹ Ukratko, Jugoslaviju se počelo doživljavati kao "tamnicu naroda".¹⁰

8 Na istom tragu su i radovi Erkana Gorena (2014) i Natalke Patsiurko et al. (2013).

9 Hrvatsko proljeće (1971.) promoviralo je ideju da je Hrvatska ekonomski zakinjuta u SFRJ. Autori koji su najviše promovirali tu ideju bili su Šime Đodan, Marko Veselica i Vladimir Veselica.

10 Odličan pregled mijenjanja odnosa Hrvatske i drugih republika bivše Jugoslavije prema posto-

Pored ovog općenitog pregleda literature, potrebno je spomenuti i literaturu koja se bavi ekonomskom poviješću Hrvatske. Prema Bićaniću (2013: 79), u Hrvatskoj se objavljuje “vrlo skroman broj radova iz ekonomske povijesti.” Najsveobuhvatnija među njima je knjiga Vladimira Stipetića (2012) *Dva stoljeća razvoja hrvatskog gospodarstva (1820. — 2005.)*, prvenstveno zato što daje obilje statističkih podataka o navedenoj tematici. Gospodarski razvoj Hrvatske Stipetić dijeli na dva velika razdoblja (slijedeći Maddisonovu periodizaciju): prvo razdoblje od 1820. do 1913. godine te drugo od 1913. do 2005. godine. Drugo razdoblje dijeli na tri podrazdoblja: od 1913. do 1950. godine, od 1950. do 1973. te na podrazdoblje od 1973. do 2005. godine. Takva periodizacija ne omogućava direktnu usporedbu ekonomskog rasta socijalističke Hrvatske s rastom nakon 1990. godine, što je glavna tema ovog rada.

Što se tiče ekonomskog razvoja Hrvatske do 1990. godine, važno je spomenuti knjigu Jakova Sirotkovića *Hrvatsko gospodarstvo 1945. — 1992.: ekonomski uzroci sloma Jugoslavije i oružane agresije na Hrvatsku* (1993). Međutim, kao što se vidi iz daljnjeg teksta, kasniji radovi dovode pod znak pitanja Sirotkovićeve podatke o ekonomskom rastu Hrvatske u navedenom razdoblju.

Najcjelovitiju usporedbu ekonomskog rasta socijalističke Jugoslavije i država s drugačijim ekonomskim sustavima daje knjiga Branka Horvata (1982) *The Political Economy of Socialism: A Marxist Social Theory*. Iako je zbog te knjige bio nominiran za Nobelovu nagradu za ekonomiju¹¹ to djelo, kao i većina drugih koja su prikazivala uspjehe samoupravnog socijalizma, palo je u zaborav.

Postoje brojni radovi koji analiziraju ekonomski rast Hrvatske nakon osamostaljenja te njezino relativno zaostajanje za drugim državama koje su imale socijalistički poredak prije pada Berlinskog zida.¹² Međutim, ni jedno od navedenih djela ne testira, na studiji slučaja Hrvatske, dominantne teorije koje uspoređuju ekonomsku efikasnost demokracije i diktature, kapitalizma i socijalizma, te multikulturalnih nasuprot etnički homogenih država, što je glavna tema ovog članka.

Janju jugoslavenske države daje knjiga Latinke Perović i ostalih (2017). Vidi također Dejan Jović (2003. i 2017).

11 http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_20621 (pristupljeno 26. ožujka 2022.).

12 Vidi, npr. Tica (2017), Obadić i Tica (ur.) 2018) te Kotarski i Radman (2020).

Prema tematici kojom se bavi, ovaj članak je najbliži radu Bićanića i dr. (2016). Kako navode sami autori, “rad obuhvaća ‘socijalističko’ i ‘kapitalističko’ razdoblje gospodarskog rasta Hrvatske te predstavlja prvi [takav] rad u literaturi...” Temeljni zaključak rada jest da Hrvatska “u ‘kapitalističkom’ razdoblju nikada nije uspjela dostići stope rasta iz ‘uspješnog socijalističkog’ razdoblja od 1950. do 1980. godine.” Taj zaključak poklapa se sa zaključcima ovog rada. Međutim postoje dvije razlike. Prvo, ovaj rad obuhvaća dulje razdoblje i uspoređuje i rezultate socijalističke Hrvatske s rezultatima iste i prije 1952. (a i završava s podacima do 2021. godine, dok Bićanić i dr. završavaju s 2015.). Puno značajnija je druga razlika: ovaj rad koristi prethodna ekonometrijska istraživanja za provjeru gore navedenih teorija koje uspoređuju demokraciju i diktaturu, kapitalizam i socijalizam te multietničke i monoetničke države, uz sva ograničenja koja studija slučaja daje za testiranje pojedinih teorija.

Dakle, postavlja se pitanje: dokazuje li usporedba gospodarskog i demografskog rasta Republike Hrvatske i Socijalističke Republike Hrvatske dominantne teze o gospodarskim prednostima demokracije nad diktaturom, kapitalizma nad socijalizmom i etničke homogenosti nad multikulturalnošću? Na ovo pitanje bit će u daljnjem tekstu odgovoreno usporedbom podataka o gospodarskim i demografskim rezultatima ta dva poretka.

/ Podatci

/ *Ekonomski rast Hrvatske*

Jedan od problema u ovom istraživanju jest neujednačenost podataka o ekonomskom rastu Hrvatske. Na primjer, Jakov Sirotković (1996: 13—16) navodi da je Hrvatska imala ekonomski rast od 9,77 posto u periodu od 1952. do 1965. te rast od 6,51 posto u periodu od 1965. do 1979. godine. Međutim, Vladimir Stipetić (2012: 323, 356) navodi da je u prvom razdoblju ekonomski rast bio 6,92 posto a u drugom 4,98 posto. Prema Maddison Project Database (2020)¹³

13 Maddison Project (2020) daje podatke o ekonomskom rastu Hrvatske za period od 1952. do 2018. Dva su razloga zbog kojih će ovaj rad se prvenstveno oslanjati na Maddison Project. Prvo, on je u znanstvenoj literaturi prihvaćen kao objektivan izvor podataka o ekonomskom rastu. Drugo, Maddisonovi podaci omogućuju usporedbe ekonomskog rasta Hrvatske s rastom drugih država i svijeta u cjelini. Dodani su Stipetićeve podatci (2012) za period od 1870. do 1951., od

ekonomski rast Hrvatske u periodu od 1952. do 1965. iznosio je 7,69 posto a u periodu od 1965. do 1979. iznosio je 5,79 posto. No, koji god izvor koristili jedna stvar je izvan svake sumnje – Hrvatska je u periodu dok je bila socijalistička država u sastavu Jugoslavije ostvarila daleko brži ekonomski rast nego kao samostalna i kapitalistička država. Ukupno, Hrvatska je u periodu od 1946. do 1990. ostvarila prosječni ekonomski rast od 4,69 posto dok je u periodu od 1990. do 2021. ekonomski rast bio 1,06 posto. Dakle, Socijalistička Republika Hrvatska imala je 4,4 puta veći ekonomski rast¹⁴ nego Republika Hrvatska.¹⁵

I Demografska kretanja

U svojoj Programskoj deklaraciji, od 17. lipnja 1989. godine, Hrvatska demokratska zajednica je kao jedan od svojih programskih ciljeva (a kasnije i razloga za osamostaljivanje Hrvatske) navela demografsku obnovu Hrvatske. Zbog aktualnosti, citirat ćemo u cijelosti dio Deklaracije koji se odnosi na demografiju:

HDZ smatra da jednom od najprečih zadaća svih odgovornih čimbenika u Hrvatskoj mora biti poduzimanje sustavnih i djelotvornih koraka za zaustavljanje demografskog nazadovanja pučanstva. Zbog zabrinjavajućeg pada nataliteta i neprestanog odliva pučanstva, opustjeli su mnogi predjeli Hrvatske, navlastito otoci i kraški krajevi, pa su čak i ljudi iz plodne Slavonije odselili u kanadske daljine i australske divljine. Valja učiniti sve da se promijene prilike i duhovna klima zbog kojih tako velik broj ljudi u najvitalnijim godinama odlazi u svijet, a pad nataliteta poprima tako zabrinjavajuće razmjere. Nijedan narod, dok mu je god volje za samoodržanjem, ne miri se sa stanjem da mu u zemlji bude više križeva nego kolijevki, kako je to slučaj već u mnogim dijelovima Hrvatske... Za Hrvatsku se postavlja kao goruće životno pitanje: ne samo kako obuzdati dalje iseljavanje nego i kako omogućiti povratak što većeg broja ljudi... U tu svrhu potrebno je promijeniti duhovnu klimu u kojoj se hrvatski čovjek – od

Svjetske banke za 2019. godinu i od Europske komisije za 2021. godinu (vidi dodatak).

14 Gdje god drugačije nije navedeno, izvori su oni koji se navode u dodatku ovog rada.

15 Hrvatska je ustavnim amandmanima, donesenim 25. srpnja 1990. godine, promijenila naziv iz Socijalistička Republika Hrvatska u Republika Hrvatska.

seljaka i radnika do intelektualca – osjeća beznadnim pa ne vidjevši drugog izlaza odlazi u svijet...

Navedeni citat provocira dva pitanja:

1. Je li točno da je u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj bilo na djelu “demografsko nazadovanje pučanstva”?
2. Je li samostalna Republika Hrvatska riješila navodno demografsko nazadovanje u doba socijalizma?

Podatci ne daju potvrđan odgovor na prvo pitanje. Na svim popisima stanovništva Hrvatske od 1948. do 1991. godine zabilježen je porast broja stanovnika i Hrvatska je upravo u Jugoslaviji doživjela svoj demografski vrhunac. Ukupno se, u tom razdoblju, broj stanovnika Hrvatske povećao za 1.004.407 stanovnika.¹⁶

Ni odgovor na drugo pitanje nije pozitivan. Samostalna Hrvatska ne samo da nije riješila navodno (nepostojeće) demografsko nazadovanje Socijalističke Republike Hrvatske nego pravi demografski problemi počinju upravo s uspostavom državne samostalnosti (i ostalih promjena koje su potom uslijedile). Naime, na svim popisima stanovništva, poslije uspostave samostalnosti, zabilježen je pad broja stanovnika. Od 1991. do 2021.¹⁷ broj stanovnika Hrvatske smanjio se za 895.736 ljudi.

Dodatno, otkako se vode popisi stanovništva Hrvatske (od 1857. godine) samo je dvaput prije 1991. zabilježen pad broja stanovnika i to oba puta za vrijeme rata. Između 1914. i 1919. broj stanovnika Hrvatske smanjio se za 185 tisuća ljudi a između 1940. i 1946. smanjio se za 383 tisuće stanovnika.¹⁸ Pri tom treba imati u vidu da je u Hrvatskoj u Drugom svjetskom ratu, prema podacima Vladimira Žerjavića,¹⁹ poginulo 271.000 ljudi, što je 13 puta više nego što je poginulo ljudi u Domovinskom ratu (20.357).²⁰ Međutim, nikad u mirnodopskoj povijesti (od 1857.) nije zabilježen pad stanovnika Hrvatske

16 Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku (https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2009/PDF/05-bind.pdf, pristupljeno 5. travnja 2021.).

17 Ibid. (https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/Ho1_01_05/Ho1_01_05.html, pristupljeno 5. travnja 2021.). Popis stanovništva 2021.: <https://popis2021.hr/>, pristupljeno 29. ožujka 2022.

18 Izvor: Stipetić (2012).

19 Navedeno prema Geiger (2011: 714).

20 *Globus*, 3/3/2016, <https://www.jutarnji.hr/globus/dr.-ante-nazorquotpri-kraju-smo-sastavljanja-tocnog-popisa-poginulih-ubijenih-i-nestalih-u-domovinskom-ratu-i-hrvata-i-srbaquot/26956/> (pristupljeno 5. travnja 2021.).

osim u samostalnoj Republici Hrvatskoj. Dodatno, 2020. u Hrvatskoj rođeno je najmanje djece u posljednjih 100 godina, a 2021. godine umrlo je najviše ljudi nakon Drugog svjetskog rata.²¹

Prema Stipetićevoj procjeni (2012: 356), u Hrvatskoj je na kraju Domovinskog rata (1995.) živjelo 4.669.000 ljudi. Ako je njegova procjena točna, onda to znači da se u 26 godina mira broj stanovnika Hrvatske smanjio za 780.000 ljudi što je 38 puta više nego što ih je poginulo u Domovinskom ratu i 2,9 puta više nego što ih je poginulo u Drugom svjetskom ratu. Ukratko, gore navedena Programska deklaracija HDZ-a bila je pogrešna procjena demografskih trendova u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj. Međutim, ona je zaista bila programska u smislu trendova koji će nastupiti *nakon* dolaska HDZ-a na vlast, nakon odvajanja Hrvatske od Jugoslavije i nakon transformacije hrvatskog gospodarstva iz socijalističkog u kapitalističko.

/ Rast bruto-nacionalnog proizvoda po glavi stanovnika

Negativni demografski trendovi RH i pozitivni demografski trendovi socijalističke Hrvatske doveli su do toga da je razlika između rezultata dva poretka manja kad se ekonomski rast mjeri bruto-nacionalnim dohotkom po glavi stanovnika.

Republika Hrvatska (SRH) je u periodu od 1946. do 1990. ostvarila rast bruto-nacionalnog proizvoda po glavi stanovnika od 4,23 posto dok je u periodu od 1990. do 2021. isti rast bio 1,54 posto na godinu²² što je 2,7 puta manji rast od rasta socijalističke Hrvatske. Dakle, zbog demografskih kretanja, razlika između ekonomskog rasta po glavi stanovnika između socijalističke i kapitalističke Hrvatske je manja nego kad se rast mjeri ukupnim porastom bruto-nacionalnog dohotka. Međutim, i po tom kriteriju je socijalistička Hrvatska bila daleko uspješnija od samostalne i kapitalističke Republike Hrvatske.

21 <https://novosti.hr/u-2020-najvise-umrlih-jos-od-1974-godine/> i <https://www.vecernji.hr/vijesti/gore-od-prognoza-cak-63-611-ljudi-umrlo-je-2021-u-hrvatskoj-sto-je-rekordan-broj-umrlih-od-davne-1945-1558951> (pristupljeno 7. travnja 2021.)

22 Izvor: vidi dodatak.

/ Diskusija

Dakle, zbog čega je socijalistička Hrvatska ostvarila veći ekonomski rast nego Republika Hrvatska? Prvi i najlogičniji odgovor jest da je glavni uzrok rat koji je trajao na teritoriju Republike Hrvatske od 1991 do 1995.

/ *Rat i ekonomski rast*

U ratnim godinama hrvatsko gospodarstvo pretrpjelo je velike štete što se vidi iz činjenice da je ukupni društveni proizvod Hrvatske 1995. iznosio samo 76 posto prijeratnog. Prema Ivi Goldsteinu (2011(2): 156) taj se rat i nije mogao izbjeći: “Slijed događaja, objavljeni dokumenti i neki memoari, prije svega Miloševićevog najbližeg suradnika Borisava Jovića i jugoslavenskog ministra obrane Veljka Kadijevića, nedvojbeno pokazuju da je agresivna Miloševićeva politika jasno smjerala na ratno pokoravanje Hrvatske uz pomoć JNA ili barem na otimanje vitalnih hrvatskih teritorija.” Dakle, logično je uspoređivati rezultate Republike Hrvatske u poslijeratnom periodu (1996. — 2020.) s rezultatima socijalističke Hrvatske što će i biti učinjeno u daljnjem tekstu.

Međutim, ipak je potrebno dati dvije napomene. Prvo, dio ratnih troškova nije bilo nužan nego je bio posljedica politike Republike Hrvatske. Na primjer, za vrijeme rata i nakon okončanja ratnih operacija velik broj srpskih kuća bio je spaljen. Postoje različiti podaci o stvarnom broju tih kuća.²³ UN-HCR navodi da je Hrvatska obnovila 52.000 kuća u vlasništvu osoba srpske nacionalnosti.²⁴ Slično, prema iskazu bivšeg Predsjednika Republike Hrvatske, Hrvatska je za obnovu porušenih objekata u ratu potrošila dva puta više novca nego što je koštala autocesta od Zagreba do Splita, a 35 posto tog novca potrošeno je za obnovu srpskih kuća.²⁵ Dakle, ako je rat u Hrvatskoj i bio neizbježan,

23 Hrvatski helsinški odbor navodi da je nakon “Oluje” srušeno 20.000 objekata. Odvjetnik Ante Gotovine, Luka Mišetić, osporava te brojke. Međutim, čak i on priznaje da je u sektorima Sjever i Jug uništeno oko 5.000 kuća i staja. Vidi: <https://www.vecernji.hr/vijesti/hho-nitko-nije-osudjen-za-ratne-zlocine-nakon-oluje-280715> i <https://www.vecernji.hr/vijesti/ovo-je-istina-o-oluj-i-haagu-1017310> (pristupljeno 5. travnja 2021.).

24 <https://www.unhcr.org/hr/gdje-radimo/obnova-povrat-imovine> (pristupljeno 5. travnja 2021.).

25 <https://www.youtube.com/watch?v=OeHTXsb9fG8> (pristupljeno 5. travnja 2021.).

mnogi od troškova povezanih s tim ratom nisu bili nužni i bili su rezultat politike Republike Hrvatske (u najmanju ruku bili su povezani s nekažnjavanjem počinitelja).

Usto, iz Goldsteinove (2011) analize proizlazi da se rat nije mogao izbjeći u slučaju odvajanja Hrvatske od Jugoslavije. Međutim, kao jedan od razloga za osamostaljivanje Hrvatske navođeno je i očekivanje da će se samostalna Hrvatska moći brže ekonomski razvijati nego što bi mogla u okviru Jugoslavije.²⁶ Stoga nemogućnost postizanja veće stope ekonomskog rasta od stopa koje je imala socijalistička Hrvatska stavlja pod znak pitanja smisao osamostaljivanja pa time i rata koji je nakon toga uslijedio. Drugim riječima, da je samostalna Hrvatska ekonomski uspješnija od socijalističke Hrvatske onda bi ekonomski problemi koje je donio rat bili opravdani kasnijim poslijeratnim razvitkom. Ako je pak samostalna Hrvatska manje uspješna i u mirnodopskom razdoblju onda ratna razaranja i ljudski gubici gube svoj smisao. Jer koji je smisao mukotrpnog stvaranja države koja je manje uspješna od države iz koje se moglo izaći samo ratom,²⁷ pogotovo ako se ljudi iz novostvorene države masovno iseljavaju?²⁸ Dakle, je li samostalna Hrvatska u miru (u periodu od 1996. do 2020.) bila uspješnija od socijalističke Hrvatske?

U mirnodopskom razdoblju Republika Hrvatska ostvarila je ekonomski rast od 2,16 posto na godinu i rast GDP-a po glavi stanovnika od 2,57 posto na godinu.²⁹ Dakle, socijalistička Hrvatska imala je 2,2 puta veći ukupni ekonom-

26 Vidi: Stallaerts (2002).

27 Gotovo je nemoguće pronaći (etnički) hrvatskog autora koji osporava svrshodnost osamostaljena RH. Zato postoje brojni razlozi. Prvo, današnja Hrvatska je demokracija, dok je Jugoslavija bila komunistička diktatura. Drugo, ratna razaranja koja je nanijela Jugoslavenska narodna armija, pogotovo u Vukovaru, stvorila su animozitet prema bilo kakvom spominjanju SFRJ u pozitivnom kontekstu. Osim toga, Ustav RH, u članku 142., eksplicitno zabranjuje obnavljanje bilo kakvog "jugoslavenskog državnog zajedništva". Međutim, neosporno je – a i prethodno navedeni radovi to jasno potvrđuju (npr. Bičanić i dr. (2016), Stipetić (2012), Tica (2017)) – da samostalna Hrvatska nije ispunila ekonomska očekivanja, odnosno nije uspjela ostvariti veći ekonomski rast nego socijalistička Hrvatska u sastavu Jugoslavije.

28 Naravno, ostaje pitanje bi li se rat uspio izbjeći i da je Hrvatska pristala na preuređenje Jugoslavije u modernu federaciju, prema prijedlogu srpskog rukovodstva ili čak i da su sve druge republike prihvatile hrvatsko-slovenski prijedlog o konfederalnom preuređenju Jugoslavije. Odgovor na ova pitanja je u sferi spekulacija, tj. kontrafaktualne povijesti ("što bi bilo da je bilo") pa se njime ovaj članak neće baviti. No, pitanja su sasvim legitimna, čak i kad na njih nije moguće dati precizan i dokaziv odgovor.

29 Vidi dodatak.

ski rast i 1,6 puta veći rast GDP po glavi stanovnika nego samostalna Hrvatska u mirnodopskom razdoblju. Ukratko, Domovinski rat nije glavni uzrok što se Republika Hrvatska sporije ekonomski razvijala nego socijalistička Hrvatska (iako je nanio veliku gospodarsku štetu). Pošto se Republika Hrvatska sporije razvija i u mirnodopskom razdoblju, očigledno je da razloge za uspješnost socijalističke Hrvatske i neuspjeh RH treba tražiti i u drugim čimbenicima, pogotovo kad se uzme u obzir da države neposredno nakon rata (za vrijeme obnove) ostvaruju više stope rasta nego u stabilno mirnodopsko vrijeme.³⁰

1 Niža startna pozicija socijalističke Hrvatske

Prema Paulu Samuelsonu i William Nordhausu (1989: 33) u ekonomiji vlada zakon padajućih prinosa po kojemu je siromašnijim državama lakše ostvariti visoke stope ekonomskog rasta nego bogatijim državama. Pošto je startna pozicija socijalističke Hrvatske bila puno niža nego startna pozicija post-socijalističke Republike Hrvatske, taj zakon mogao bi nam objasniti niže stope ekonomskog rasta RH. Zaista, ako startnu poziciju mjerimo u stalnim američkim dolarima iz 1990. (Stipetić, 2012), bruto nacionalni dohodak po glavi stanovnika Hrvatske iznosio je 1946. godine 1.326 dolara a 1990. godine 7.351 dolar. Dakle, socijalističkoj Hrvatskoj je bilo lakše ostvariti visoke stope rasta nego Republici Hrvatskoj.

Međutim, kad pokušamo zakon padajućih prinosa primijeniti na Hrvatsku, pokazuje se da on ni u kojem slučaju nema univerzalno važenje. Na primjer, Hrvatska je 1870. imala, u stalnim dolarima, GDP *per capita* od samo 682 dolara (Stipetić, 2012). Usprkos tome, u periodu od 1870. do 1914. godine, prosječni ekonomski rast po glavi stanovnika iznosio je 1,64 posto. Dakle, socijalistička Hrvatska je imala, usprkos gotovo dvostruko više startne pozicije, 2,6 puta veći rast bruto-nacionalnog dohotka po glavi stanovnika nego Hrvatska u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Slično, zbog golemih ratnih razaranja u Drugom svjetskom ratu, bruto nacionalni dohodak po glavi stanovnika bio je sličan 1919. (1.350 dolara) i 1946. (1.326). Međutim, u Kraljevini Jugoslaviji³¹ Hrvatska je ostvarila rast GDP-a po glavi stanovnika od samo 1,39 posto na godinu, što je tri puta niže od rasta socijalističke Hrvatske.

³⁰ Vidi Antić (2010: 109).

³¹ Do 1929. službeni naziv je bio Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS).

Konačno, RH je na završetku Domovinskog rata (Maddison Project, 2012) imala nešto niži GDP po glavi stanovnika (10.180 dolara) nego Socijalistička Republika Hrvatska 1974. godine (10.786 dolara). Usprkos tome, u periodu od 1974. do 1980. (za vrijeme vladavine Josipa Broza Tita), Hrvatska je imala gospodarski rast od 5,24 posto što je 2,4 puta veći rast od rasta Republike Hrvatske u poslijeratnom periodu (od 1996. do 2021.).³² Dakle, usprkos višoj startnoj poziciji Titove Hrvatske, ekonomski rast te Hrvatske bio je daleko veći.

Objašnjava li onda ekonomski zakon padajućih prihoda uspjeh socijalističke Hrvatske? Odgovor je negativan. Da navedeni zakon ima odlučujući značaj onda socijalistička Hrvatska ne bi bila toliko uspješnija od Hrvatske u Austro-Ugarskoj i Hrvatske u Kraljevini Jugoslaviji. Dodatno, u tom slučaju bi Republika Hrvatska bila uspješnija nego SRH od 1974. do 1980. godine, što sve nije bio slučaj. Ukratko, nizak startni nivo socijalističke Hrvatske sigurno nije bio odlučujući čimbenik visokih stopa ekonomskog rasta u periodu od 1946. do 1980. (mada je pomogao izvrsnim rezultatima u početnom razdoblju socijalizma).

I Globalni rast

Da parafraziramo Ernesta Hemingwaya³³, nijedna država nije otok. Pozitivni globalni ekonomski tokovi utječu na ekonomska kretanja u svim državama a pogotovo malim. Stoga je potrebno ispitati jesu li bolji rezultati socijalističke Hrvatske posljedica tih globalnih kretanja. Prema podacima Maddisona (2002) i Svjetske banke (2020)³⁴, svijet je u razdoblju od 1950. do 1990. imao visok prosječni gospodarski rast od 4,16 posto a rast GDP *per capita* od 2,25 posto. U periodu od 1995. do 2020. ukupni rast je bio nešto niži i iznosio je 3,26, posto dok je po glavi stanovnika globalni rast iznosio 2 posto. Dakle, sukladno globalnim kretanjima, socijalističkoj Hrvatskoj je bilo lakše ostvariti ekonom-

32 Izvor: Maddison Project (2020.).

33 Asociramo na poznatu Hemingwayevu izreku da "nijedan čovjek nije otok".

34 Pošto Svjetska banka (<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>), daje podatke o globalnom gospodarskom rastu od 1960. do 2019. godine, za period od 1950. do 1973. podatci su preuzeti od Maddisona (2002.: 126). Podatak o rastu (padu) za 2020. na <https://news.un.org/en/story/2021/01/1081392> i <https://www.google.com/search?q=population+growth+world+2020&oq=population+growth+world+2020&aqs=chrome..69j57joi9i22i3ol2.8156j-oj7&sourceid=chrome&ie=UTF-8> (pristupljeno 7. travnja 2021.).

ski rast. Međutim, evidentno je da je socijalistička Hrvatska po oba pokazatelja bila uspješnija od svjetskog prosjeka, što nije slučaj sa samostalnom Hrvatskom.³⁵

Socijalistička Hrvatska imala je ekonomski rast koji je bio za 0,53 posto veći od svjetskog prosjeka i rast bruto-proizvoda po glavi stanovnika koji je bio gotovo dva puta (1,9) veći od svjetskog prosjeka u to vrijeme. Nasuprot tome, RH je u mirnodopskom razdoblju (od 1996. do 2020.) imala rast ukupnog bruto-proizvoda koji je za 1,05 posto niži od svjetskog prosjeka. Međutim, zbog demografskog pada, rast GDP po glavi stanovnika bio je za 0,64 posto viši od svjetskog prosjeka. Drugim riječima, bolji ekonomski rezultati socijalističke Hrvatske ne mogu se objasniti samo globalnim trendovima iako su isti imali utjecaj na stope rasta. Dodatno, slučaj Hrvatske potvrđuje nalaze Przeworskog i drugih (2000) da demokracije ostvaruju bolje rezultate u porastu GDP-a *per capita* nego u porastu ukupnog GDP-a zbog nižeg porasta (u hrvatskom slučaju pada) broja stanovnika.

/ Zašto je propala socijalistička Jugoslavija?

Gornja analiza neminovno provocira sljedeće pitanje: zašto je socijalistička Jugoslavija – ako je bila tako uspješna ekonomski – propala? Odgovor na to pitanje zahtijevao bi ne samo posebni članak nego vjerojatno i knjigu. Zato će se ovaj članak usredotočiti samo na ekonomske uzroke propasti Jugoslavije a među njima je sigurno najvažnija ekonomska kriza koja je nastupila nakon smrti doživotnog predsjednika te države, Josipa Broza Tita. Ekonomska povijest socijalističke Hrvatske (i Jugoslavije) ima dva potpuno različita razdoblja: razdoblje velikog ekonomskog napretka (1945. — 1980.) i razdoblje ekonomske krize (1981. — 1990.).³⁶

- 35 U Jugoslaviji se za mjerenje ekonomskog rasta koristio bruto društveni proizvod. Danas se kao mjera ekonomskog rasta koristi bruto domaći proizvod (GDP). Pošto su dva različita društvena sistema imala različite mjere svojih performansi (zahvaljujem anonimnom recenzentu na ovoj opaski), ovaj se rad zasniva na Maddisonovoj statistici koja koristi unificiranu metodologiju mjerenja ekonomskog rasta za cjelokupno razdoblje koje ovaj rad istražuje. Jedino za godine za koje Maddison ne daje podatke korišteni su drugi izvori. Pošto se radi o vrlo malom broju godina, one ne utječu bitno na zbirne podatke.
- 36 Ova periodizacija slijedi Bičanića i dr. (2016): “klimetrijsko istraživanje i narativni pristup prepoznaju 1980. godinu kao jasnu točku loma za sve zemlje nasljednice Jugoslavije pa tako

I Period od 1945. do 1980.

U ovom članku je već navedeno da se Hrvatska nikad u svojoj povijesti (barem ne u periodu koje pokriva Maddison Project) nije brže gospodarski razvijala nego u socijalističkoj Jugoslaviji. Međutim, taj rast dogodio se u periodu od 1946. do 1980., kad je prosječna stopa rasta *GDP per capita* iznosila 5,8% na godinu, a prosječni rast ukupnog *GDP*-a 6,31 posto godišnje.³⁷ U tom periodu, *GDP per capita* (u stalnim 2011US\$) povećao se 6,8 puta. Usporedbe radi, SAD-u i Francuskoj je trebalo 128 godina da poveća svoj *GDP per capita* sa 2.089 dolara, koliko je Hrvatska imala 1946. (u stalnim 2011US\$) na \$14.193 (koliko je Hrvatska imala 1980. godine). Za isto povećanje Njemačkoj je bilo potrebna 121 godina a Velikoj Britaniji 168 godina.³⁸

U periodu od 1946. do 1980. Hrvatska se brže razvijala nego europske kapitalističke države sličnog početnog nivoa *GDP*-a po glavi stanovnika. Na primjer, Portugal je u tom razdoblju uvećao *GDP* po glavi stanovnika 4,2 puta, Španjolska 4 puta, Grčka 6,5 puta. Vrlo interesantna je i usporedba gospodarskog rasta Hrvatske i Irske, kao odredišta masovnog iseljavanja Hrvata u 21. stoljeću. Irska je 1946. imala 2,3 puta veći *GDP* po glavi stanovnika nego Hrvatska. Međutim, 1980. godine Hrvatska je imala za 4 posto veći *GDP per capita* od te države. Dakle, u periodu od 1946. do 1980. Irska je svoj *GDP per capita* uvećala 2,8 puta a Hrvatska 6,8 puta. Danas pak Irska ima 2,9 puta veći *GDP per capita* nego Hrvatska.³⁹ Drugim riječima, Hrvatska je poslije rata (1945.) bila daleko manje razvijena od Irske. 1980. ju je uspjela nadmašiti po dohotku po glavi stanovnika, da bi nakon formiranja samostalne Hrvatske Irska, zbog gotovo tri puta većeg dohotka po glavi stanovnika, postala mjesto masovnog iseljavanja Hrvata.

Ukratko, u periodu od 1946. do 1980. Hrvatska je u europskim i u svjetskim okvirima bila u skupini država s najvećim gospodarskim rastom. Nasuprot tome, u periodu od 1980. do 1990. Hrvatska je bilježila gospodarski pad *GDP-a per capita* od 0,9 posto na godinu. Ovi podatci nameću dva pitanja:

i za Hrvatsku. Lako je pripisati uzrok loma promjeni političkih uvjeta nastalih zbog smrti doživotnog predsjednika Josipa Broza...”.

37 Za period od 1946. do 52. korišteni su Stipetićevi podaci, a za period od 1952. do 1980. Maddisona (2020). Podatci o porastu broj stanovnika su od Stipetić (2012).

38 Maddison Project Database (2020).

39 <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD> (pristupljeno 5. travnja 2021).

1. Zašto je Socijalistička Republika bila ekonomski tako uspješna u periodu od 1946. do 1980. godine?
2. Zašto je nakon toga sljedilo 10 godina gospodarskog nazadovanja i krize?

Prema Stipetiću (2012: 325—8), odgovor na prvo pitanje može se naći u sljedećim čimbenicima. Prvo, u tom razdoblju bilježimo vrlo visok nivo investicija.

Porezi uzimaju dobit poduzeća u investicijske fondove što uz korištenje drugih metoda “prvobitne socijalističke akumulacije” (uključivši eksproprijaciju imovine “suradnika” okupatora i drugih režimu nepoćudnih kategorija) stvara značajne investicijske potencijale, koji se plasiraju u izgradnju novih objekata... Te su investicije racionalne... pa je učinkovitost tih investicija velika.

Drugi važan čimbenik bio je visok priljev inozemnih sredstava. Zapadna pomoć osobito se intenzivirala nakon raskida Jugoslavije s Informbiroom. Usto, Jugoslavija je (a time i Hrvatska) dobivala i vrlo povoljne kredite, koji su u navedenom razdoblju racionalno korišteni (na primjer, izgradnja “Jadranske magistrale”). Nakon 1965. u Hrvatsku su se slijevala i velika sredstva od radnika iz inozemstva, koja su investirana ne samo u gradnju i opremanje kuća, nego i za nabavu poljoprivredne opreme.

Čimbenicima koje navodi Stipetić treba dodati i vrlo povoljne vanjskopolitičke okolnosti. Doduše, neposredno nakon Drugog svjetskog rata, a osobito nakon sukoba sa Staljinom, Jugoslavija je morala izdvajati velika sredstva za vojsku i naoružanje. Međutim, nakon Staljinove smrti i normalizacije odnosa sa SSSR-om, Jugoslavija postaje na svoj način “profiter” Hladnog rata jer ju oba bloka nastoje pridobiti na svoju stranu.

Dodatno, članstvo i liderstvo u Pokretu nesvrstanih omogućio je hrvatskim tvrtkama pristup zemljama u razvoju što je, osobito suradnja sa državama izvoznicama nafte, omogućavalo dodatne prihode hrvatskim tvrtkama, osobito građevinskim.

Ukratko, kvalitetna ekonomska politika, povezana s povoljnim vanjskopolitičkim okruženjem (koje je velikim dijelom stvaralo i državno rukovodstvo SFRJ) uzrokovali su vrlo brz ekonomski rast u periodu od 1945. do 1980. godine. Međutim, za temu ovog članka važno je naglasiti i to da se u tom periodu niti komunistička diktatura, niti socijalistički ekonomski poredak, niti multietnička struktura države nisu pokazali kao negativni čimbenici gospo-

darskog prosperiteta Hrvatske. Upravo suprotno, Hrvatska je na tim temeljnim ostvarila svoj najveći gospodarski procvat u povijesti.

/ Kriza 1980-ih

U periodu od Titove smrti (1980.) do prvih demokratskih izbora (1990.) ekonomska situacija u Hrvatskoj se pogoršala. *GDP per capita* (u stalnim 2011 dolarima) smanjio se desetak posto. Dakle, umjesto vrlo brzog rasta u prethodnom periodu, uslijedio je pad *GDP-a per capita* od prosječno 0,9 posto na godinu.⁴⁰ U tim godinama Jugoslavija je (i Hrvatska, kao njen sastavni dio) morala vratiti vanjske dugove koji su došli na potraživanje. Tadašnje političko rukovodstvo odlučilo je da neće (u skladu s vladajućom ideologijom) prodavati vlasništvo, koje je efektivno bilo u rukama države (mada se nazivalo društvenim) radi podmirenja duga. Umjesto toga, odlučilo se za mjere štednje (što bismo modernim rječnikom nazvali *austerity measures*). Ta odluka uzrokovala je pad standarda stanovništva i povremene nestašice čak temeljnih proizvoda (redukcije struje, vožnja automobilima po principu par-nepar i nestašice nekih prehrambenih proizvoda). Dodatno, to je i period visoke inflacije.⁴¹ Politički sustav, koji se do tada zasnivao na Titovom autoritetu, pokazao je sve svoje slabosti. Dodatno, osobito nakon dolaska Slobodana Miloševića na čelo Saveza komunista Srbije (1986.), intenzivno se pojačavaju međunacionalne napetosti. Navedeni čimbenici, a još više međunarodni procesi (od kojih je najvažniji bio pad Berlinskog zida 1989.) doveli su do toga da se izlaz pokušao naći u raspisivanju prvih demokratskih izbora, koji su se u republikama SFRJ održali tijekom 1990. godine. Nakon tih izbora i nakon referenduma o nezavisnosti, koji su uslijedili, dolazi do raspada Jugoslavije i uvođenja kapitalističkog ekonomskog sustava u svim bivšim jugoslavenskim republikama.

Prethodni odlomak iznosi povijesne činjenice. Međutim, on ne odgovara na pitanje zašto je došlo do uspostave demokratskog poretka (nakon čega su uslijedili druge dvije ključne transformacije). Nije li ustvari nelogično da je, prema prethodno navedenim podacima, jedan gospodarski uspješan model zamijenjen manje uspješnim? Drugim riječima, odgovara li jugoslavenski sce-

⁴⁰ Maddison Project (2020).

⁴¹ Inflacija je 1986. godina iznosila 85 posto (<https://express.24sata.hr/ekonomix/sjecate-se-inflacije-juga-je-tonula-brze-od-venezuele-17337>, pristupljeno 5. travnja 2021.)

narij nekim zakonitostima koje je utvrdila politologija? Odgovor na to pitanje je pozitivan. Przeworski i Limongi (1997: 157) su utvrdili da ubrzani ekonomski rast stvara povoljne preduvjete za transformaciju države iz diktature u demokraciju:

Iskustvo velikog broja država pokazuje da, kako društvene strukture postaju složene, radni proces počinje zahtijevati aktivnu suradnju zaposlenika, a nove se skupine pojavljuju i organiziraju. Kao rezultat toga, sustav se više ne može učinkovito voditi naredbom: društvo je previše složeno, tehnološka promjena daje izravnim proizvođačima određenu autonomiju i privatne informacije, pojavljuje se civilno društvo, a diktatorski oblici kontrole gube svoju učinkovitost. Različite skupine, bilo da se radi o buržoaziji, radnicima ili samo amorfnom "građanskom društvu", dižu se protiv diktatorskog režima i on pada.

Međutim, postoji jedan nelogičan element u teoriji da ekonomski rast proizvodi demokratizaciju. Po toj teoriji, diktatori koji uspješno upravljaju zemljom, tj. postižu visoke stope rasta GDP-a, gube vlast ranije od diktatora koji proizvode katastrofalne ekonomske rezultate. Logičnije je pretpostaviti da uspješni diktatori imaju neku vrstu "razvojne legitimnosti". Przeworski (1991: 9) ponovno daje logično objašnjenje: "liberalizacija se [u diktaturama] događa onda kada, nakon dugog razdoblja ekonomskog rasta, nastupi ekonomska kriza." Jugoslavija (a time i Hrvatska) je gotovo ogledni primjerak takvog scenarija. Nakon 35 godina vrlo visokih stopa ekonomskog rasta (koji je stvorio ekonomske pretpostavke demokratizacije) izbila je ekonomska kriza, koja je potakla demokratizaciju.

Ipak, i takav zaključak nameće novo pitanje: zašto je ekonomska kriza tako bitna za propast diktature? Gore je navedeno da je posljednjih deset godina komunističke vladavine pad GDP-a *per capita* iznosio, u prosjeku, 0,9 posto na godinu. Usporedbe radi, u periodu od 2008. do 2014. Hrvatska je imala prosječni godišnji pad GDP *per capita* od 1,2 posto na godinu (Maddison projekt, 2020). Zašto tada nije uopće bio doveden u pitanje demokratski poredak? Razlika je u tome što vlast u demokraciji ima svoj izborni legitimitet. Nasuprot tome, komunistička diktatura u Jugoslaviji imala je dva izvora legitimacije. Prvi je bila pobjeda u Drugom svjetskom ratu. Drugi je izvor bilo obećanje da će socijalizam omogućiti brži ekonomski rast nego kapitalizam. Gore je navedeno

da je u periodu do 1980. to obećanje većim dijelom i bilo ispunjeno (u odnosu na većinu kapitalističkih država). Međutim, ekonomska kriza 1980-ih je oduzela tu "razvojnu legitimaciju". Pojavio se i dodatni problem – socijalizam je obećao jednakost, ali u ekonomskom smislu su se dvije najrazvijenije republike (Slovenija i Hrvatska) razvijale brže od ostatka Jugoslavije, pa se razlika između te dvije republike i npr. Makedonije, Crne Gore i Kosova povećavala a ne smanjivala. Time je socijalizam "pao na povijesnom ispitu", jer se razlika u GDP po glavi stanovnika povećala sa 1:3 1953. godine na 1:7 u 1989. Razvijeni su pomislili da bi se razvijali još brže da nema Jugoslavije. A nerazvijeni su krivili sistem što nije isporučio što je obećao. Time je kriza legitimizirala dodatno pojačana jer je bila i kriza neispunjene jednakosti.⁴²

Ekonomska kriza potaknula je jačanje nacionalizma, jer se uzrok te krize počeo tražiti u "neravnopravnom" položaju pojedinih naroda, republika i pokrajina. Tako 1981. izbijaju velike demonstracije na Kosovu. Jača i slovenski nacionalizam, posebno od 1986. godine nadalje. Dodatno, potkraj 1980-ih dolazi do jačanja srpskog nacionalizma i ubrzo nakon toga nacionalizama i drugih nacija.

Za samu krizu 1980. — 1990., važno je spomenuti još dva aspekta: 1) dvostrukom pogodenost jugoslavenske privrede time što je porasla kamatna stopa a SFRJ (a naročito Hrvatska) su se prilično zadužile zbog velikih investicija, kao i povećanje cijene nafte na svjetskom tržištu nakon 1973; 2) Hrvatska je nakon 1971. naročito htjela pokazati da je novo rukovodstvo (nakon Savke Dabčević Kučar) ekonomski kompetentnije od prethodnog i da ne zanemaruje hrvatske ekonomske interese. Val investicija je bio najveći u Hrvatskoj (npr. INA-OKI Petrokemija, Slavonski Brod — Đuro Đaković, turizam, itd.) pa ju je kriza zahvatila više od drugih. U tom smislu, morala se direktnije oslanjati na saveznu politiku (u vrijeme kada je predsjednica Saveznog izvršnog vijeća bila Milka Planinc), a time je na neki način izgubila prednost u odnosu na Sloveniju, koja postaje predvodnik razvijenih dijelova SFRJ. To je frustrirajuće za samu Hrvatsku što u konačnici pomaže dolasku Franje Tuđmana na vlast, koji kaže 1989. da nije prirodno da Slovenija predvodi a Hrvatska slijedi.⁴³

42 Županov (1970) je taj fenomen nazvao *egalitarni sindrom*, upozoravajući na pogubnost obećanja jednakosti za stabilnost poretka. Jović (2003), pozivajući se na radove Vojnića i Korošića, ukazuje na važnost tog čimbenika za raspad Jugoslavije.

43 Zahvaljujem anonimnom recenzentu na ovoj nadopuni čimbenika koji su pridonijeli raspadu Jugoslavije.

Na navedene probleme u Jugoslaviji nadovezale su se i tektonske promjene u međunarodnom okruženju, što je sve zajedno dovelo do trojne tranzicije na prostoru Jugoslavije.

/ Zašto je Republika Hrvatska tako neuspješna?

Bolji rezultati Socijalističke Republike Hrvatske od rezultata samostalne Republike Hrvatske posljedica su vrlo brzog ekonomskog rasta socijalističke Hrvatske (u periodu do 1980.) ali i posljedica neuspješne gospodarske politike ove druge. Dakle, zašto je nakon uspostave samostalnosti Hrvatska, gospodarski gledano, relativno neuspješna država?

Domovinski rat (1991. — 1995.) sigurno je tome doprinio i to ne samo zbog ratne štete, nego i zbog posljedica rata (briga o ratnim veteranima, ratnim invalidima, udovicama i djeci branitelja, te briga o izbjeglicama i prognanima). Infrastruktura je u tom ratu jako oštećena – željeznica se npr. nije do danas oporavila. Prometne veze su presječene (autoput, mostovi u Dalmaciji, npr. Maslenički most) tako da je sve to sigurno imalo efekta na gospodarstvo. Osim toga, nestabilnost u regiji – koja je trajala do 2000. godine – onemogućavala je strane investicije. Međutim, Drugi svjetski rat bio je daleko razorniji i po materijalnim štetama i po posljedicama za pučanstvo tadašnje poslijeratne Hrvatske. U Drugom svjetskom ratu uništeno je 150.000 stambenih i gospodarskih zgrada, 400.000 ljudi ostalo je bez krova nad glavom, stradalo je više od 2,5 milijuna grla stoke. Uništeno je 40 posto kamiona i autobusa, 80 posto lokomotiva i 84 posto pruga i 90 posto brodova (Goldstein, 2011, (1): 87). Usprkos tome, Narodna Republika Hrvatska (kao se tada zvala) uspjela je za samo četiri godine nadmašiti nivo GDP-a *per capita* koji je imala prije tog rata. Za postizanje istog rezultata, Republici Hrvatskoj bilo je potrebno sedam godina (Maddison Project, 2020), usprkos puno manjim ratnim razaranjima.

Prethodni podaci pokazuju da odvajanje od Jugoslavije nije Hrvatskoj omogućilo da, kao što se očekivalo, ubrza ekonomski rast. Upravo suprotno, ekonomski rast se, ako ga uspoređujemo sa čitavim periodom od 1945. — 1990. (a osobito u usporedbi s periodom do 1980.), značajno usporio. Kao što je prethodno navedeno, početkom 1990-ih prevladalo je mišljenje da će odvajanje od Jugoslavije povećati ekonomski rast Hrvatske. Kao razloge navodilo se da se novac (osobito devize) više neće slijevati u Beograd, da se neće više

morati financirati Jugoslavensku narodnu armiju (JNA), niti nerazvijene republike i pokrajinu Kosovo. Tako uštedeni novac trebao je omogućiti veće investicije u Hrvatskoj i, posljedično, ubrzani gospodarski razvoj. Ovdje treba dodati i obećanje da će dijaspora investirati u Hrvatsku. Preko uključivanja dijaspore u HDZ i u rat, ona je pozvana i da investira. Ali, to se nije dogodilo, osim sporadično.

Problem je bio u tome što zapravo i nije bilo mogućnosti za stručnu raspravu o prednostima i manama ostanka u Jugoslaviji (poput rasprave o posljedicama Brexita). Raspravu je svakako otežavao stav srpskog rukovodstva i vrha JNA da neće dopustiti odcjepljenje Hrvatske, barem ne u postojećim granicama. Takav stav izazvao je odbojnost kod velike većine Hrvata, pa su se i rijetki pokušaji navođenja mogućih ekonomskih prednosti ostanka u Jugoslaviji (npr. radovi Branka Horvata⁴⁴) doživljavali gotovo kao nacionalna izdaja.⁴⁵ Međutim danas, nakon 30 godina iskustva, postaje očigledno da je odvajanje od Jugoslavije imalo brojne negativne posljedice. Navest ćemo najznačajnije. Prvo, odcjepljenje je otežalo, čak i nakon završetka rata, slobodan protok roba, radne snage i kapitala. Tržište Hrvatske samo je jedna petina tržišta nekadašnje Jugoslavije. Mnoge hrvatske tvrtke imale su kapacitet podmirivanja potreba čitavog jugoslavenskog tržišta. Preorijentacija na tržišta zemalja Europske unije (EU) pokazao se kao vrlo težak zadatak (osim u turizmu). Uostalom, Hrvatska ni dan danas nije članica schengenskog prostora, a ni euro nije službena valuta. Dakle, integriranost Hrvatske u EU je manja nego što je bila integriranost Hrvatske u Jugoslaviju prije raspada te države. Kako je to uočio Horvat: "Faktor dezintegracije jugoslavenskog tržišta imao je veliko značenje. Jugoslavija nije bila u potpunosti integrirana, centrifugalne tendencije bile su snažne, pogotovo u posljednjih deset godina [prije rata], ali tržište je postojalo, sa stupnjem integracije koji je bio veći nego u sadašnjoj Europskoj uniji."⁴⁶ Dodatno, sličnost jezika na prostoru Jugoslavije sigurno je olakšavala poslovanje.

44 Svoj stav prema Jugoslaviji, Horvat (1989: 141) je najkraće sažeo sljedećom rečenicom: "Kad umjesto nacije građanin postane subjekt demokratskog odlučivanja, bit će moguće da se više-nacionalna raznolikost Jugoslavije od hipoteke pretvori u blagodat, u generiranje neprestanog toka novih impulsa za dalje napredovanje."

45 U Sloveniji je prije odcjepljenja napravljena studija o ekonomskim posljedicama, koja je predviđela pad GDP-a za do 20 posto, kao posljedicu rezanja veza sa ostatkom SFRJ. No, Slovenci su zaključili da je to prihvatljiva cijena nezavisnosti (zahvaljujem recenzentu na ovoj nadopuni).

46 Branko Horvat, citiran u Udovički i Ridgeway (ur.), 2000., str. 305, bilješka 14.

Naravno, nije samo Hrvatska imala dodatne troškove nego sve države nastale raspadom Jugoslavije.⁴⁷ Na primjer, sada svaka novonastala država mora imati vlastitu diplomatsku mrežu veleposlanstva, barem u najvažnijim državama. Isto vrijedi i za druga ministarstva. Dakle, umjesto jednog, sada mora postojati sedam državnih aparata, što povećava troškove. Ukratko, vodstvo HDZ-a precijenilo je pozitivne utjecaje odvajanja od Jugoslavije i podcijenilo moguće štete. I to je sigurno jedan od uzroka vrlo sporog ekonomskog rasta Republike Hrvatske nakon osamostaljenja.

Međutim, troškovi se nisu uvećali samo na nivou države, nego i na nivou lokalne samouprave. Do 1990. Hrvatska je imala 116 općina. Danas ima 555 jedinica lokalne samouprave (428 općina i 127 gradova) te 21 županiju (umjesto nekadašnjih deset "zajednica općina"). Veliki broj općina nije u mogućnosti sam se financirati. Dodatno, u minijaturnim općinama najveći dio prihoda odlazi na financiranje plaća općinskih dužnosnika, čiji se broj u posljednjih 18 godina povećao 2,5 puta (u županijama dva puta).⁴⁸ Takav teritorijalni ustroj opterećuje gospodarstvo. Porezi i parafiskalna davanja smanjuju konkurentnost tvrtki. Usprkos tome, vrlo je teško promijeniti teritorijalni ustroj jer je vladajućim strankama u interesu mogućnost da zapošljavaju stranačke dužnosnike. Dodatno, HDZ-u je u interesu da financira svoje glasačko tijelo. Hrvatska danas ima 508.605 branitelja (uključujući i one koji su preminuli), 151.892 osobe primaju braniteljske mirovine a od toga ratnih invalida ima 54.555.⁴⁹ Ako uzmemo u obzir da je tzv. "Srpska Vojska Krajine" brojala 56.600 vojnika (u punom sastavu),⁵⁰ vrlo je teško povjerovati da je bila tako efikasna u ratu da je skoro svaki njezin vojnik (u prosjeku) uspio onesposobiti (pretvoriti u inva-

47 Očigledan primjer gubitka koji je nastao raspadom Jugoslavije je Unska pruga, koja više puta prelazi granicu Hrvatske i BiH pa je, nakon raspada Jugoslavije, gotovo nemoguće uspostaviti rentabilnu graničnu kontrolu na svakom prijelazu. Posljedično, taj skupi projekt je već gotovo 30 godina izvan funkcije (prometuje se samo na dijelovima pruge), iako je Unska pruga najbrža željeznička poveznica Zagreba s Dalmacijom.

48 <https://www.novolist.hr/novosti/hrvatska/broj-zaposlenih-u-opcinama-u-hrvatskoj-u-18-godina-se-povecao-dva-i-pol-puta-a-u-zupanijama-se-udvostrucio/> (pristupljeno 7. travnja 2021.).

49 <http://novolist.hr/Vijesti/Hrvatska/NAJNOVIJI-PODACI-Evo-koliko-u-Hrvatskoj-imamo-branitelja-koliko-ih-radi-kolike-mirovine-primaju> (Novi list, 9. listopada 2019., pristupljeno 5. travnja 2021.)

50 <http://web.archive.org/web/20040403193231/http://stefi24.tripod.com/krajina.htm> (pristupljeno 5. travnja 2021.).

lida) jednog hrvatskog branitelja. Puno veća je vjerojatnost da se dio primatelja mirovina (i osoba koje su stekle braniteljski status) uspio nezasluženo izboriti za taj status. Pokušaji revizije braniteljskog statusa bili su neuspješni, jer postoji politički interes za stabilnim biračkim tijelom HDZ-a. Dodatno, status branitelja je i socijalna mjera, koja često ide u korak s umirovljenjima prije vremena, što sve stvara dodatno opterećenje proračuna. Braniteljske udruge su često “veto akteri”, kao što smo mogli vidjeti iz protesta u 2014. — 2015. Uz to, Hrvatska priznaje status branitelja i pripadnicima HVO-a iz BiH.

Gore navedene mjere imale su svoj utjecaj na relativno spori gospodarski rast Republike Hrvatske. Međutim, najvažnija mjera, uz provođenje demokratskih izbora i osamostaljenje, bila je privatizacija. Upravo njom je Hrvatska iz socijalističkog prešla u kapitalistički gospodarski poredak.⁵¹ Dakle, koji su bili ciljevi privatizacije? Zakon o privatizaciji (Narodne novine, 21/1996.) navodi više ciljeva, od kojih su tri najvažnija: a) brži gospodarski rast, b) očuvanja produktivne zaposlenosti uz poželjno stvaranje novih radnih mjesta i c) smanjenje javnog duga.⁵² U gornjem dijelu teksta je pokazano da prvi cilj nije ostvaren (u usporedbi s razdobljem socijalizma, dakle, prije privatizacije).

Miroslav Gregurek (2001: 69) je ovako sažeo rezultate privatizacije: “Financijski su rezultati privatizacije loši. Prihodi državnog proračuna s naslova prodaje državnog vlasništva, u razdoblju od godine 1993. do svršetka 1999. iznose oko 3,3 milijarde USD, što je svega 4% ukupnih proračunskih prihoda u tome razdoblju.” Usporedbe radi, Luka Rajić je za 2,05 milijardi kuna prodao 92 posto svojih dionica u kompaniji Dukat.⁵³ Dakle, preprodajom samo jedne tvornice, koja je nekad efektivno bila u vlasništvu Socijalističke Republike Hrvatske, dotični je pojedinac uprihodio otprilike 1/6 novca kojeg je cjelokupna RH uprihodila prodajom tisuća tvrtki koje su bile u njenom vlasništvu. Dodatno, revizija je pokazala da su u 94 posto slučajeva privatizacije utvrđene protuzakonite radnje a 60 posto radnika je izgubilo posao nakon privatizacije (Antić, 2010: 68). Dakle, niti drugi važni cilj privatizacije nije ostvaren. Upravo suprotno, nakon privatizacije uništena su brojna radna mjesta.⁵⁴ Nije ostva-

51 *Enciklopedija Britannica* definira kapitalizam kao “ekonomski sustav u kojem je većina sredstava za proizvodnju u privatnom vlasništvu.”

52 Izvorno u Zakonu taj cilj se navodi pod “h”.

53 <https://www.nacional.hr/ekskluzivno-luku-rajica-iscrpili-trgovci-i-privatni-dugovi/> (pristupljeno 5. travnja 2021.).

54 Bolje od svih znanstvenih radova na tu temu proces privatizacije opisala su dva dokumentar-

ren ni treći cilj. Vanjski dug iznosio je 1990. godine 12 posto bruto-nacionalnog dohotka⁵⁵ dok je 2020. porastao na 88,6 posto GDP-a, što iznosi, u relativnom omjeru, povećanje od 638 posto. Ukratko, privatizacija nije ispunila svoja očekivanja. Uvođenje kapitalizma (kroz privatizaciju) usporilo je gospodarski rast Hrvatske u usporedbi s razdobljem socijalizma.

/ Preporuke (policy prescription)

Statistički podaci pokazuju da je Hrvatska imala bolje gospodarske rezultate kad je bila komunistička diktatura u sastavu Jugoslavije sa socijalističkim ekonomskim sustavom nego danas. Znači li to da treba ponovno uvesti komunističku diktaturu, vratiti se u sastav Jugoslavije i zamijeniti kapitalizam socijalizmom? Postoji više razloga zbog kojih se takav zaključak ne može donijeti. Najvažnije, studija slučaja ne omogućava donošenje generalnih zaključaka. Ona može samo dovesti pod znak pitanja postojeće generalizacije (npr. o gospodarskim prednostima demokracija). Osim toga, takva transformacija Hrvatske ne bi bila moguća. Kad bi pošla tim putem, bila bi suočena sa sankcijama, prije svega ekonomskim. Međunarodni sustav (u velikoj mjeri unipolaran) kao i nova ideološka paradigma (uglavnom liberalna, s elementima konzervativno-realističke ideologije) ne dopušta takvu eventualnu transformaciju, za koju osim toga u Hrvatskoj nema političke volje. Ipak, vrijedno je raščlaniti uzroke nezadovoljavajućih rezultata RH u posljednjih 30 godina.

Što se tiče demokracije: istina je da se demokratska Hrvatska razvija puno sporije nego što se razvijala u razdoblju komunističke diktature (do 1990.). No to ne mora biti nužna posljedica uvođenja demokracije. Uostalom, Hrvatska je kao fašistička diktatura imala izuzetno loše gospodarske rezultate. Prema podacima koje navodi Stipetić (2012: 295), od 1940. do 1946. Hrvatska je imala prosječni pad bruto domaćeg proizvoda od 6,54 posto na godinu. Doduše, o prednostima demokracije i diktature ne možemo puno zaključivati na osnovi primjera Hrvatske, zbog vrlo različitih okolnosti u kojima je postojala “Nezavisna Država Hrvatska” (NDH) i okolnostima nastanka i funkcioniranja

na filma Darija Juričana – Gazda (2016.) i Gazda: Početak (2018.)

55 <https://novac.jutarnji.hr/novac/aktualno/javni-dug-hrvatske-narastao-za-35-3-milijardi-kuna-15055174> (pristupljeno 5. travnja 2021).

demokratske Republike Hrvatske. Ipak, zbog same činjenice da je demokratska Hrvatska opstala, dok je fašistička NDH propala s propašću svojeg mentora – nacističke Njemačke – može se uočiti prednost demokratskog poretka. Upravo je fašistički karakter NDH izazvao ne samo pobunu srpskog stanovništva u Hrvatskoj nego i velikog dijela Hrvata koji nisu prihvaćali NDH kao svoju državu. Nasuprot tome, demokratska Republika Hrvatska je od početka bila prihvaćena od strane hrvatskog naroda, što je omogućilo ne samo preživljavanje te države nego i izvjestan ekonomski napredak koji je zabilježen u posljednjih 26 godina. U to treba uključiti i prilično velik broj pripadnika manjina, pa i srpske, koja nipošto nije bila homogena po pitanju odnosa prema demokratskoj Hrvatskoj. Ne treba zaboraviti da je značajan broj Srba odbio srpski separatizam i nije se priključio “Krajini”, nego je sa Hrvatima odlučio graditi sustav manjinskih prava, koja su dobila svoju potvrdu kroz internacionalizaciju – npr. Erdutski sporazum, Ustavni zakon o pravima manjina, sudjelovanje u političkom i društvenom životu.

Dalje, određene mogućnosti za usporedbu ekonomskih rezultata demokracije i diktature daje predratna (prije Drugog svjetskog rata) Hrvatska unutar Jugoslavije. Przeworski i drugi (2000) klasificiraju Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca kao demokraciju u periodu od 1921. do 1929. Dakle, je li Hrvatska u demokratskoj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca bila uspješnija od Hrvatske u nedemokratskom Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca (kako se država zvala u periodu od 1918. do 1921. te od Hrvatske u nedemokratskoj Kraljevini Jugoslaviji (kako se naziva od 1929.)? Prema Stipetiću (2012: 295), Hrvatska je imala rast bruto-domaćeg proizvoda od 3,6% u periodu od 1921. do 1929. te prosječan rast GDP-a od 1,48% u periodu od 1919. do 1921. te od 1929. do 1940.

I ako se kao kriterij uzme porast bruto-nacionalnog dohotka po glavi stanovnika, Hrvatska je (premda nepostojeća u političkom smislu, sve do uspostave Banovine Hrvatske 1939.) bila uspješnija u periodu od 1921. do 1929. (rast od 2,64 posto) nego u periodu kad je prva Jugoslavija bila diktatura (0,62 posto). Naravno, velika ekonomska kriza, koja je vladala od 1929. do 1932. godine, sigurno je imala veći utjecaj na ekonomski rast nego tip političkog poretka. Stoga ni ova usporedba ne daje osnovu za tvrdnju da je demokratski poredak nužno uspješniji od nedemokratskog. Ipak, usporedba demokratske Hrvatske s nedemokratskom NDH te usporedba rezultata Hrvatske u periodu kad je prva Jugoslavija bila demokratska (ako prihvatimo klasifikaciju Przeworskog i ostalih (2000)) ne daje osnovu niti za tvrdnju da su diktature

nužno uspješnije od demokracija. Dakle, ne može se izvesti zaključak, na osnovi kvazi-eksperimentalnog statističkog istraživanja na primjeru Hrvatske, da je diktatura bolje rješenje za gospodarski rast nego demokracija.

Međutim, nije moguće niti u potpunosti odbaciti “krivnju” demokracije za događaje od 1990. do danas. Slobodan Milošević je pobjeđivao na izborima u Srbiji. Naravno, postavlja se pitanje jesu li to stvarno bili demokratski izbori. Vladimir Goati (2001: 39) na to pitanje odgovara potvrdno:

Većina stručnjaka i međunarodnih promatrača zaključila je da su izbori u Srbiji i Crnoj Gori u prosincu 1990. bili “slobodni”. Zaključili su da u tako kratkom razdoblju nije moguće u potpunosti ukloniti sve ostatke gotovo pola stoljeća dominacije komunističkih partija. Zapravo, ovi ostaci (obilna financijska sredstva, kadrovi u medijima i izbornoj administraciji) bili su očiti na izborima u Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Makedoniji. Međutim, u ove su četiri republike poražene bivše komunističke partije (unatoč svim prednostima koje su imale). Nasuprot tome, one su vrlo uspješno pobijedile u Srbiji i Crnoj Gori.

Dakle, ratovi 1990-ih, koji su uzrokovali ne samo brojne žrtve nego i gospodarsko nazadovanje, imali su u Srbiji svoju izbornu legitimaciju. U Hrvatskoj je još manje sporna demokratska legitimacija, jer je došlo i do smjene vlasti na osnovi izbora.⁵⁶ Je li i Franjo Tuđman bio suodgovoran za rat? Prema presudi Haškog suda u slučaju Prlić i ostali, i Predsjednik RH je bio sukrivac za rat u Bosni i Hercegovini u periodu od kraja 1992. do 1994. Dodatno, demokratski izabrana vlast provela je neuspješnu privatizaciju. Dakle, može se donijeti generalni zaključak da demokracija ne garantira gospodarski prosperitet. Ona dovodi do ekonomskog napretka ako građani biraju uspješne političare koji imaju viziju ekonomskog razvoja i u stanju su je implementirati kroz transparentan sustav koji ima demokratski legitimitet.

Demokracija je slična osobnim slobodama. One mogu dovesti do uspješne karijere i sretnog života, ali osobna sloboda može isto tako značiti uništenje pojedinca koji se opredijelio za uživanje teških droga ili za druge rizike

⁵⁶ Prema Przeworskom i sur. (2000: 15), demokracija je režim “u kojem su oni koji vladaju izabrani putem kompetitivnih izbora.” Przeworski dodaje da su, kad su bili u dilemi, klasificirali sustav kao demokratski ako je došlo do smjene vlasti na osnovi rezultata izbora.

koje sloboda sa sobom nosi, npr. pogrešnu procjenu vlastitih sposobnosti ili investiranje koje neće donijeti prosperitet ni pojedincu ni zajednici. Kvazi-eksperimentalni dizajn usporedbe rezultata Hrvatske tako se uklapa u prethodna istraživanja koja nisu dala definitivan odgovor na pitanje omogućava li demokracija ili diktatura brži gospodarski rast.

Međutim, kvazi-eksperimentalna analiza pokazuje nedvosmisleno da je Hrvatska bila uspješnija sa socijalističkim ekonomskim poretkom nego s kapitalističkim, bez obzira uspoređujemo li socijalizam s kapitalizmom u Austro-Ugarskoj Monarhiji, Kraljevini Jugoslaviji, NDH ili s kapitalizmom u samostalnoj Hrvatskoj. Iskustva Kine (koja nije privatizirala ključne privredne grane), te iskustva azijskih tigrova (kojima su znatno smanjenje stope ekonomskog rasta nakon privatizacije), pa i iskustva zapadnoeuropskih država, koje također imaju niže stope gospodarskog rasta nakon opsežne privatizacije, sukladna su rezultatima privatizacije u Hrvatskoj.⁵⁷ Istočnoeuropske države nisu iskusile tako negativne posljedice privatizacije (mada i u njima prevladava uvjerenje da je privatizacija bila nepravedna), ali gospodarski rast tih država više je posljedica pozitivnog utjecaja ukidanja zapadnih sankcija (koje su bile na snazi prije rušenja Berlinskog zida) i pristupanja Europskoj uniji, nego same privatizacije. Ukratko, privatizacija u Hrvatskoj (i posljedično uvođenje kapitalizma) ni na koji način nije potvrdila prevladavajuću teoriju da je kapitalizam ne samo superioran socijalizmu, nego i sustav koji nema alternativu (TINA).

Konačno, slučaj Hrvatske nije potvrdio niti tezu da su etnički homogene države nužno gospodarski uspješnije nego heterogene. Odcjepljenje od Jugoslavije nije Hrvatskoj donijelo ubrzani gospodarski rast, premda je Hrvatska nakon rata najhomogenija u svojoj povijesti. U njoj je broj pripadnika manjina pao s 21 posto 1991. na devet posto po popisu iz 2011. godine.⁵⁸ Po tome je ona etnički homogenija od bilo koje druge jugoslavenske republike, pa i Slovenije, što nikad nije bio slučaj. Usporedbe radi, dvije najrazvijenije europske zemlje – Švicarska i Norveška – su izrazito migrantske države, uz to što je Švicarska i izrazito etnički heterogena. Irska je upravo otvaranjem za imigrante ekonomski napredovala, kao uostalom i Njemačka.

57 O efektima privatizacije vidi Piketty (2014) i Antić (2020). O načinu provođenja i posljedica ma tajkunske privatizacije i crony kapitalizma u Hrvatskoj vidi Ivanković (2018).

58 Ibid. (https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/html/H01_01_05/H01_01_05.html, pristupljeno 5. travnja 2021.).

Samostalna Hrvatska nema veći rast nego Hrvatska u sastavu socijalističke Jugoslavije, mada u mirnodopskom razdoblju ostvaruje nešto veći rast nego u periodu dok je bila u sastavu Austro-Ugarske Monarhije i Kraljevine Jugoslavije. Dodatno, nakon početnih slabih rezultata, Hrvatska je posljednjih godina počela osjećati pozitivne gospodarske posljedice članstva u Europskoj uniji. Sukladno tome, interes je Hrvatske da se dodatno integrira u Europsku uniju pristupanjem schengenskoj zoni i uvođenjem eura. Osim toga, ekonomski je interes Hrvatske i da podrži pristupanje država nastalih raspadom bivše Jugoslavije u EU, kako bi ponovno imala pristup tržištima koje je izgubila raspadom Jugoslavije.

/ Zaključak

Socijalistička Hrvatska, u sastavu Jugoslavije, ostvarila je brži ekonomski rast nego Republika Hrvatska nakon osamostaljenja. Iako je rat imao značajno utjecaj na to zaostajanje, Republika Hrvatska nije niti u mirnodopskom razdoblju dostigla ekonomski rast koji je imala socijalistička Hrvatska u periodu od 1945. do 1980. godine. Međutim, posljednjih deset godina svog postojanja Socijalističku Republiku Hrvatsku, i SFRJ u cjelini, obilježila je ekonomska kriza. Ta kriza je doprinijela (uz vanjskopolitičke okolnosti) propasti socijalizma i Jugoslavije, te uvođenju demokracije i kapitalizma. Ipak, novi sustav nije ispunio očekivanja. Republika Hrvatska je postigla vrlo skromne gospodarske rezultate nakon osamostaljenja, uz značajan pad broja stanovnika, a gospodarska politika glavni je uzročnik tog neuspjeha. Osobito je negativan bio utjecaj privatizacije.

Ukratko, hrvatski “eksperiment” nije potvrdio da su demokracija, kapitalizam i homogena nacionalna država ekonomski superiorni diktaturi, socijalizmu i multietničkoj državi. Međutim, potvrđuje teoriju Przeworskog o utjecaju ekonomskog rasta na tranziciju iz diktature u demokraciju.

- Horvat, B. 1989. *ABC jugoslavenskog socijalizma*. Globus. Zagreb
- Huntington, S. P. 1968. *Political Order in Changing Societies*. Yale University Press. New Haven and London.
- Ivanković, Ž. 2018. *Slučaj Agrokor: privatizacija i crony kapitalizam*. Jesenski i Turk. Zagreb.
- Jović, D. 2003. *Jugoslavija – država koja je odumrla: uspon, kriza i pad Četvrtje Jugoslavije: (1974.–1990.)*. Prometej. Zagreb.
- Jović, D. 2017. *Rat i mit: politika identiteta u suvremenoj Hrvatskoj*. Fraktura. Zaprešić.
- Kolakowski, L. 1985. *Glavni tokovi marksizma*. Beogradski izdavačko-grafički zavod. Beograd.
- Kotarski K. i Radman G. 2020. *Hrvatska u raljama klijentelizma : politike, postupci i posljedice trgovanja institucionalnom moći*. Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo. Zagreb.
- Landau, D. 1986. Government and Economic Growth in Less Developed Countries: An Empirical Study for 1960 — 1980. *Economic Development and Cultural Change*, 35 (1): 35—75.
- Lenjin, V.. 1917. *Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma*. Život i znanje. Petrograd.
- Maddison Project Database, version 2020.
- Bolt, J. i van Zanden J. L. 2020. Maddison style estimates of the evolution of the world economy. A new 2020 update (pri-
stupljeno 8. travnja 2020.).
- Marx, K. 1867. *Das Kapital: Kritik der politischen Oekonomie*. Volume 1: Der Produktionsprozess des Kapitals (1 ed.). Verlag von Otto Meissner. Hamburg. doi:10.3931/e-
ra-ra-25773.
- Marx, K. 1885. *Das Kapital: Kritik der politischen Oekonomie; herausgegeben von Friedrich Engels*. Volume 2: Der Zirkulationsprozess des Kapitals (1 ed.). Verlag von Otto Meissner. Hamburg. doi:10.3931/e-
ra-ra-25620.
- Marx, K. i Engels F. 1848. *Manifest der Kommunistischen Partei*. Bildungs-Gesellschaft für Arbeiter. London
- Montalvo, J. G and Reynal-Querol M. 2005. Ethic Diversity and Economic Development. *Journal of Development Economics*, 76 (2): 293—323.
- Nagel, E. 1961. *The Structure of Science*. Harcourt, Brace, and World. New York.
- Nordhaus, W. D., Peck M. J. and Richardson T. J. 1991. Do Borders Matter? Soviet Economic Reform after the Coup. *Brooking Papers on Economic Activity*, 2: 321—340.
- Obadić, A. i Tica J. (ur.). 2016. *Gospodarstvo Hrvatske*. Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
- Oye, K. (ur.). 1986. *Cooperation Under Anarchy*. Princeton University Press. Princeton, N.J.
- Patsiurko, N., Campbell J. L. i Hall J. A. 2013. Nation-State Size, Ethnic Diversity and Economic Performance in Advance Capitalist Countries. *New Political Economy*, 18 (6): 827—824.

- Perović, L., Roksandić D., Velikonja M., Hoepken W. i Bieber F. (ur.). 2017. *Yugoslavia from a Historical Perspective*. Helsinki Committee for Human Rights in Serbia. Beograd.
- Peters, G. B. 1998. *Comparative Politics: Theory and Methods*. New York University Press. New York.
- Piketty, T. 2014. *Capital in the Twenty-First Century*. The Belknap Press of Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts, London, England.
- Pribičević, B. 1982. *Socijalizam – svetski proces*. Savremena administracija. Beograd.
- Przeworski, A. 1991. *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Przeworski, A., Alvarez, M. E., Cheibub, J. A. and Limongi F. 2000. *Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950—1990*. Cambridge University Press. Cambridge i New York.
- Przeworski A., Katzenstein, P. J., Evans P. B., Scott J.C., Rudolph S. H., Skocpol T. i Kohli A. 1995. The Role of Theory in Comparative Politics: A Symposium. *World Politics* 48: 1—49.
- Rao, V. Winter 1984—5. Democracy and Economic Development. *Studies in Comparative International Development*, 19: 67—80.
- Samuelson, P. A. i Nordhaus W. D. 1989. *Economics*. McGraw Hill Book Com. New York
- Stallaerts, R. 2002: The Disintegration of Yugoslav Intellectual Community, u: Bruno Coppeters and Michel Huyseune (ur.): *Secession, History and the Social Sciences*, VUB Brussels University Press, Brussels, Belgium: 141—158.
- Sirotković, J. 1993. *Hrvatsko gospodarstvo 1945. — 1992.: ekonomski uzroci sloma Jugoslavije i oružane agresije na Hrvatsku*. HAZU. Zagreb.
- Sirotković, J. 1996. *Hrvatsko gospodarstvo: privredna kretanja i ekonomska politika*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Golden marketing. Zagreb.
- Sirowy, L. i Inkeles A. 1990. The Effects of Democracy on Economic Growth and Inequality: A Review. *Studies in Comparative International Development* 25 (Spring): 126—157.
- Stipetić, V. 2012. *Dva stoljeća razvoja hrvatskog gospodarstva (1820. — 2005.)*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (HAZU). Zagreb.
- Šušar, S. 1994. Hrvatska i Hrvati 1945 — 1990. *Hrvatska ljevica* 4, citirano prema <https://www.autograf.hr/tako-je-govorio-stipe-sucar/> (pristupljeno 5 travnja 2021.)
- Tića, J. 2017. Gospodarstvo Hrvatske u razdoblju nakon osamostaljenja. *Tradicionalno savjetovanje "Ekonomska politika Hrvatske u 2018."*: 27—56. ISBN 9789532621075.
- Thurow, L. C. 1996. *The Future of Capitalism*. Penguin Books. New York.
- Vranicki, P. 1987. *Historija marksizma*. Čekade. Zagreb.

Udovički, J. i Ridgeway J. (ur.). 2000. *Burn This House: The Making and Unmaking of Yugoslavia*. Duke University Press. Durham & London.

Županov, J. 1970. Egalitarizam i industrijalizam. *Naše teme*, 14 (2): 237—296

I Izvori

PERIOD 1952. — 2018.: Maddison Project Database, version 2020. Bolt, Jutta and Jan Luiten van Zanden (2020), “Maddison style estimates of the evolution of the world economy. A new 2020 update”.

1946. godina: Stipetić (2012), Napomena: pošto autor navodi podatke u stalnim US\$ iz 1990., podatci su preračunati na stalne US\$ iz 2011., radi usporedivosti.

Podaci o broju stanovnika za 2019. i 2020. ekstrapolirani su iz razlike između Maddison Project Database (2020) za 2018. godinu i službenog Popisa stanovništva iz 2021, dok je za 2021. prikazan rezultat službenog Popisa stanovništva (<https://popis2021.hr/>, pristupljeno 28. ožujka 2022.).

Ukupni GDP za 2019. izračunat je na temelju podataka Svjetske banke: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=HR> (pristupljeno 8. travnja 2021.).

Ukupni GDP za 2020. izračunat je na temelju podatka Državnog zavoda za statistiku: <https://vlada.gov.hr/vijesti/maric-pad-bdp-a-u-2020-na-tragu-ocekivanja-ove-godine-rast-oko-5-posto/31575> (pristupljeno 8. travnja 2021.), dok je za 2021. godinu izračunat na osnovi procjene Europske komisije (<https://privredni.hr/ek-procjene-hrvatska-u-2021-ima-drugi-najveci-rast-u-eu-u-nakon-irske>, pristupljeno 28. ožujka 2022.).

/ Dodatak: GDP per capita, broj stanovnika
i ukupni GDP Hrvatske 1946. — 2020. godine

Godina	GDP per capita (\$2011)	Broj stanovnika u tisućama	Ukupan GDP (\$2011)
1946	2.089	3.714	7757142,00
1952	2.738	3.882	10629543,00
1953	2.952	3.906	11531914,20
1954	3.193	3.930	12547184,06
1955	3.749	3.956	14829266,97
1956	3.564	3.973	14161347,29
1957	4.203	3.991	16775190,13
1958	4.285	4.004	17157264,27
1959	4.640	4.021	18655727,84
1960	5.067	4.036	20451146,72
1961	5.404	4.055	21915613,97
1962	5.509	4.077	22457752,51
1963	6.059	4.099	24832847,85
1964	6.591	4.114	27112427,82
1965	6.741	4.133	27862662,93
1966	7.184	4.156	29855482,72
1967	7.382	4.174	30815169,81
1968	7.667	4.190	32123986,30
1969	8.209	4.201	34482323,16
1970	8.751	4.205	36801359,14
1971	9.414	4.216	39688190,77
1972	9.631	4.225	40693960,61
1973	9.969	4.235	42215365,42
1974	10.786	4.246	45795436,09
1975	11.053	4.255	47030515,00
1976	11.469	4.286	49159700,86

1977	12.385	4.319	53486765,11
1978	13.265	4.349	57692695,13
1979	13.994	4.380	61292446,55
1980	14.193	4.383	62207919,00
1981	14.182	4.391	62270736,88
1982	14.123	4.413	62329996,26
1983	13.841	4.431	61328654,38
1984	14.104	4.442	62647908,82
1985	14.067	4.458	62708913,56
1986	14.416	4.472	64464776,83
1987	14.362	4.484	64403660,22
1988	14.207	4.494	63841654,93
1989	13.959	4.501	62835000,72
1990	12.948	4.508	58374076,96
1991	10.296	4.425	45560400,48
1992	9.332	4.318	40296484,89
1993	8.740	4.341	37941876,96
1994	9.353	4.390	41058421,51
1995	10.180	4.360	44384567,03
1996	11.030	4.300	47434643,41
1997	11.998	4.280	51344324,40
1998	12.476	4.277	53359113,21
1999	12.580	4.258	53571236,57
2000	13.245	4.149	54951509,73
2001	13.818	4.058	56076092,49
2002	14.684	4.063	59660336,82
2003	15.740	4.063	63955258,82
2004	16.629	4.066	67606574,88
2005	17.581	4.069	71536391,45
2006	18.707	4.070	76142045,82
2007	19.984	4.070	81332861,35

2008	20.717	4.068	84280723,24
2009	19.502	4.064	79251068,33
2010	19.511	4.054	79107173,39
2011	19.813	4.042	80079054,61
2012	19.441	4.029	78321274,73
2013	19.298	4.015	77479518,28
2014	19.284	3.998	77088246,45
2015	19.698	3.971	78221434,29
2016	20.376	3.937	80230190,06
2017	21.232	3.897	82748772,81
2018	22.012	3.861	84978688,36
2019	22.586	3.870	87408229,00
2020	20.636	3.880	80065937,00
2021	20.804	3.889	80906629,00

MILJENKO ANTIĆ

Faculty of Civil Engineering, University of Zagreb

Quasi-experimental approach to the economic development of Croatia: Were Yugoslavia and socialism better?

Croatia was economically and demographically more successful during the period from 1946 — 90 than after the independence. The article investigates the causes of such a situation as well as the theoretical consequences of the case study of the Republic of Croatia. The article explains the causes of the very rapid economic development of the Socialist Republic of Croatia until 1980. However, during the last ten years of the socialist system and communist dictatorship, an economic crisis broke out. This crisis contributed (along with foreign policy circumstances) to the collapse of that system, to the introduction of democracy and capitalism, and to the collapse of former

Yugoslavia. Yet, the new system did not meet its expectations. The Republic of Croatia achieved very modest economic results after independence, with a significant decline in population. Although the war contributed to this situation, the post-war results show that the wrong economic policy is the main cause of this failure. The impact of privatization was particularly negative. Theoretically, the case study of Croatia does not confirm the dominant theories about the advantages of democracy over dictatorship, capitalism over socialism or theories that emphasize the advantages of national homogeneity for economic development but it confirms the theories about the influence of economy on democratic transition.

KEY WORDS: *socialism, capitalism, democracy, dictatorship, privatization*